

Aanvullend advies van de nationale UNESCO Commissie over het *Memory of the World* Programma voor 191ste uitvoerende Raad, april 2013

1. inleiding

Tijdens de 191ste UNESCO Uitvoerende Raad (april 2013) zal een studie over mogelijk normstellend instrument over documentair erfgoed besproken worden: *191 EX/11 Preservation and Access to Documentary Heritage - part II: Preliminary Study of the Technical, Financial and Legal Aspects on the Desirability of a Standard-Setting Instrument*¹. Deze studie is door het UNESCO Secretariaat opgesteld op verzoek van de 190ste Uitvoerende Raad. In die vergadering spraken de Lidstaten over dit onderwerp naar aanleiding van de conclusies van de expert meeting over dit onderwerp die UNESCO in mei 2012 organiseerde in Warschau.

De Nationale UNESCO Commissie heeft na consultaties met het Nederlandse professionele veld – de leden van haar Themagroep Duurzame Toegang tot Informatie en de leden van het Nederlands Nationaal *Memory of the World* (MoW) Comité – in september 2012 een advies² opgesteld over de eerste voorstellen voor een instrument voor documentair erfgoed zoals die besproken werden tijdens de 190ste Uitvoerende Raad. In dit vervolgadvis worden de nu door het Secretariaat gepresenteerde plannen kritisch tegen het licht gehouden, en wordt voorgesteld hoe Nederland kan meewerken aan de ontwikkeling van een goed UNESCO instrument voor documentair erfgoed.

Als de komende Algemene Conferentie zo beslist, dan zal de ontwikkeling van een instrument voor documentair erfgoed plaatsvinden in een periode waarin UNESCO ingrijpend wordt hervormd. Het concept vierjaren voor 2013-2017 (C/5)³ stelt voor om MoW te verplaatsen van het Communicatie & Informatie Programma (MP V) naar het Cultuurprogramma (MP IV). De voor- en nadelen van deze overstap zijn besproken in het eerste advies (paragraaf 3.3.).

2. vergelijking met het voorbereidingsproces voor instrument over musea en collecties

Tijdens de 191ste Uitvoerende Raad ligt ook een *preliminary study* ter tafel voor een instrument over musea en collecties. Beide projecten gaan precies samen op: op de 190ste Uitvoerende Raad vroegen de Lidstaten voor beide voorstellen een *preliminary study* aan de DG, die op de 191ste Uitvoerende Raad besproken zullen worden. Tijdens de Algemene Conferentie van november 2013 kan het besluit genomen worden om daadwerkelijk een tekst voor twee nieuwe instrumenten te gaan opstellen, die dan in 2015 zouden kunnen worden aangenomen.

De *preliminary study on the technical, legal and museological aspects relating to the desirability of a standard-setting instrument on the protection and promotion of museums and collections* (191 EX/8)⁴ baseert zich op studies over de technische en juridische aspecten (O'Keefe) en over de museologische aspecten (Mairesse) van een nieuw instrument. Deze werkwijze is in overeenstemming met de beslissing van de 190ste Uitvoerende Raad om, naast een *independent preliminary study* ook te vragen om de uitvoering van *consultations, in close cooperation with Member States and the International Council of Museums*. Een dergelijke eis is niet gesteld bij *Memory of the World*. Hier werd enkel gevraagd *to undertake a preliminary study on the technical, financial and legal aspects on the desirability of a standard setting instrument on preservation and access to documentary*

¹ <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002198/219809e.pdf>

² http://www.unesco.nl/sites/default/files/dossier/advies_memory_of_the_world.pdf?download=1

³ <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002200/220074e.pdf>

⁴ <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002199/219901e.pdf>

heritage.⁵ Een gedetailleerde analyse van 'naburige' instrumenten zoals O'Keefe die uitvoert, is een werk dat ook voor *Memory of the World* zal moeten worden uitgevoerd, hetzij voor of na de beslissing van de Algemene Conferentie (zie hieronder, paragraaf 3c).

3. bespreking *preliminary study*

a. De preliminary study moet de verhouding tussen het beoogde instrument en het MoW programma helder uit elkaar houden

Het eerste advies van de Nationale UNESCO Commissie onderstreepte de noodzaak om alleen een nieuw instrument te ontwikkelen als er zwaarwegende redenen voor zijn en haalt met instemming uit de conclusies van de expert meeting aan, waar staat dat een toekomstig instrument dient te *respond to the need of an effective policy ground in and for Member States regarding the preservation of and access to documentary heritage*.

Argumenten als *a UNESCO standard-setting instrument would assist the further development of MoW* (para 4) zijn niet krachtig; het instrument en het programma zullen ieder op hun eigen manier de zaak van het behoud en het openbaar maken van documentair erfgoed moeten dienen: het programma door *awareness raising* middels het Register en door *capacity building*, het instrument door wetgevers, beleidsmakers en experts te wijzen op de waarde van dit type erfgoed, op hun verantwoordelijkheid en op de noodzaak van samenwerking en internationale afstemming. Natuurlijk zullen instrument en programma gecoördineerd kunnen optrekken; maar het instrument kan niet worden geschapen met als doel het programma te helpen.

b. Ook over de verhouding tussen dit instrument en voorgenomen Guidelines moet worden verhelderd.

De *preliminary study* argumenteert dat de aanbevelingsvorm voor het documentair erfgoedinstrument het geschiktst is, omdat zo' n instrument regelmatig kan worden aangepast aan de snelle technologische ontwikkelingen (paragraaf 11). Het is echter de vraag of dit in de praktijk mogelijk en wenselijk is. Er zijn bij UNESCO geen voorbeelden bekend van instrumenten die op deze wijze gedurig geactualiseerd worden.

De aanbevelingen van de Poolse expert meeting en de Vancouver Conferentie roepen UNESCO ook op om *Guidelines* op te stellen. Deze zijn niet in eerste instantie gericht op de experts van de erfgoedpraktijk, maar normstellende instrumenten op regeringen. Hoewel technologische ontwikkelingen natuurlijk hun weerslag hebben op nationale wet- en regelgeving, lijkt voortdurende actualisering bij uitstek noodzakelijk bij *Guidelines*, normstellende instrumenten volgen de actualiteit op wat grotere afstand. Bij het ontwikkelen van de Aanbeveling en een of meerdere technische Guidelines dient UNESCO de doelgroepen, de tijdsdimensie en de mate van gedetailleerdheid nauwkeurig te onderscheiden: in paragraaf 7 gebeurt dit niet: het toekomstige instrument zal *many specific issues related to archives, libraries, digital records and other documents* in de *Guidelines* moeten behandelen. Maar de algemene lessen die daaruit gedestilleerd kunnen worden, verdienen een plaats in het normstellende instrument, zoals het duidelijk beschreven is paragraaf 9.

c. De verhouding met andere erfgoedinstrumenten

⁵ De beslissingen van de 190ste Uitvoerende Raad in: <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002181/218189e.pdf>. De beslissing over musea en collecties staat op pag. 17-1, die over *Memory of the World* op pag. 22-23.

De annex bij het document 191 EX/11 Part II geeft een lijst met instrumenten die raakpunten hebben met het beoogde nieuwe instrument voor documentair erfgoed. Deze eerste studie bevat geen analyse van de mogelijke overlap met oudere instrumenten. Paragraaf 6 geeft aan dat de Haagse Conventie ook documentair erfgoed betreft, maar de overlap is natuurlijk niet volledig: 1954 gaat over gewapend conflict, maar veel vormen van documentair erfgoed zijn door de inherent veroudering van de dragers *altijd* in gevaar.

d. De begripsbepaling van 'documentair erfgoed' in paragraaf 11 is onvoldoende duidelijk

Paragraaf 11 lijkt een specifieke 'theorie van het documentair erfgoed' te introduceren. Er zijn drie niveaus onderscheiden, dat van de fysieke dragers, dat van de *actual information content* en *digital records of all kinds* (*born digital* en gedigitaliseerd).

De 'oude' indeling maakt een eerste onderscheid tussen 'analoog' en 'digitaal', waarbij die laatste categorie uiteenvalt in *born digital* en gedigitaliseerd. Het toevoegen van *content* is een verruiming van het begrip documentair erfgoed, die nader overdacht moet worden. Misschien noopt het per definitie dynamische 'instabiele' karakter van digitaal erfgoed UNESCO tot heroverweging van de traditionele indelingen, maar het vangen van *content* onder het label 'documentair erfgoed' is een drastische stap; wordt op deze manier niet het hele immateriële erfgoed van de mensheid een onderdeel van documentair erfgoed?

UNESCO dient bij het verdere uitwerken van het voorstel voor een nieuw instrument dit idee over een verbreding van het begrip documentair erfgoed preciezer te onderbouwen. Daarbij zou aangehaakt moeten worden bij geldende ideeën over hoe documenten beschreven worden, zoals de in de bibliotheeksector gebruikte de *Functional Requirements for Bibliographic Records* (FRBR)⁶, waar gewerkt wordt met een vierdeling in 'work', 'expression', 'manifestation' en 'item'. Toegespitst op het MoW Register dient de vraag beantwoord te worden of alleen 'items' genomineerd kunnen worden, of ook entiteiten van een hoger abstractieniveau, en hoe 'problematische gevallen' zoals digitaal erfgoed daarin hun plaats vinden.

e. Wat moet het instrument bevatten?

De *preliminary study* geeft geen voorbeelden van de *significant principles concerning documentary, including documentary heritage* (para 9) die uit het MoW werk ontwikkeld zijn en die nu in een aanbeveling onder de aandacht gebracht gaan worden. In aanvulling op wat genoemd is het eerste advies kan Nederland nog de volgende ideeën inbrengen:

Het belang van documentair erfgoed

'Topstukken' als het Books of Kells en de Atlas Maior van Blaeu belangrijk documentair erfgoed, en hun verlies zou de hele wereld verarmen. Maar het belang van documentair erfgoed gaat veel verder. Toegang tot overheidsarchieven is een voorwaarde voor democratisch bestuur, zonder documentair erfgoed is geen geschiedschrijving mogelijk het speelt daarom een cruciale rol in verzoeningprocessen na (burger)oorlogen. Documentair erfgoed is daarmee vaak politiek explosief materiaal. De aanbeveling dient lidstaten te wijzen op het belang van behoud en toegang, en op de noodzaak van internationale samenwerking.

Noodzaak tot hedendaagse definitie van document

Hierboven werd gesproken over de noodzaak zorgvuldig af te bakenen wat binnen het instrument beschouwd wordt als documentair erfgoed en wat niet. Maar los daarvan bestaat ook

⁶ Zie Barbara Tillett *What is FRBR? – a Conceptual Model of the Bibliographical Universe*
<http://www.loc.gov/cds/downloads/FRBR.PDF>

binnen de bibliotheeksector in het digitale tijdperk de behoefte aan een werkbare definitie van het 'document' binnen het erfgoed domein. De Koninklijke Bibliotheek is voornemens hierover een studie op te zetten met Europese partners. UNESCO kan, als breed erkende standaardzetter op het gebied van erfgoed, de sector met het nieuwe instrument tot overeenstemming brengen over dergelijke fundamentele begripsbepalingen.⁷

Ethische en juridische aspecten privacy

Onder druk van begrijpelijke zorgen over de privacy van burgers op het internet, wordt wetgeving op dit gebied steeds strenger. Dit heeft onbedoelde, maar zeer vergaande invloed op het gebruiken en bewaren van persoonsdata onder andere wetenschappelijk onderzoek. Onlangs verscheen hierover onder auspiciën van OECD en het GSF (*Global science Forum*) het rapport *New Data for Understanding the Human Condition - International Perspectives*. De OECD heeft in 1980 *Guidelines on the Protection of Privacy and Transborder Flows of Personal Data* opgesteld, maar die zijn natuurlijk niet meer up to date in het digitale tijdperk. Het rapport beveelt aan dat *research funding agencies and data protection authorities should collaborate to develop an internationally recognized framework code of conduct covering the use of new forms of personal data, particularly those generated via network communication*.

4. advies

Bovenstaande analyse van de *preliminary study* staat vooral stil bij wat er in het document 191 EX/11 in de ogen van de Commissie nog moet worden verbeterd. Maar het advies toont hopelijk aan dat verbeteringen mogelijk zijn, en dat er daarom een goede kans bestaat dat er een solide UNESCO instrument voor documentair erfgoed komt. Zekerheid vooraf is er bij dit soort lange en ingewikkelde processen nooit te geven. Nederland zal in goede afstemming tussen het professionele veld en het verantwoordelijke Ministerie een grote bijdrage kunnen leveren aan de totstandkoming van zo'n instrument. Als ons land vanaf 2014 in de Uitvoerende Raad zitting heeft, dan is een belangrijke voorwaarde voor het leveren van zo'n bijdrage geschapen.

⁷ Hoewel het begrip 'documentair erfgoed' anders doet vermoeden, is het woord 'document' niet in de gehele documentair erfgoedsector de basiseenheid waarin over de objecten van het vakgebied gesproken wordt. Bij het digitaal archiveren is 'data' de meer fundamentele term.

Annex – leden van de Themagroep Duurzame toegang en Nationaal Memory of the World Comité

Themagroep Duurzame toegang tot informatie

Erik-Jan Zürcher	Nationale UNESCO Commissie, Voorzitter
Greetje van den Bergh	Nationale UNESCO Commissie
Margreet Bouma	NWO
Dirk van Delft	Nationale UNESCO Commissie
Yvonne Donders	Nationale UNESCO Commissie
Peter Doorn	DANS
Marc Dupuis	SURF
Rik Janssen	KNAW
Marga Koelen	Universiteit Twente
John Marks	Nationale UNESCO Commissie
Marco de Niet	Digitaal Erfgoed Nederland
Robert Quarles	Algemeen Secretaris Nationale UNESCO Commissie
Marcel Ras	Koninklijke Bibliotheek
Heiko Tjalsma	DANS
Vincent Wintermans	Bureau Nationale UNESCO Commissie
Michel Wesseling	ISS

Nationaal memory of the World Comité

Leo Voogt	Centraal Bureau voor Genealogie
Jan Bos	Koninklijke Bibliotheek
Roelof Hol	Nationaal Archief
Annemieke de Jong	Beeld en Geluid
Marco de Niet	DEN
Gert Oostindie	KITLV
Reinier Salverda	Fryske Akademie
Titia van der Werf	OCLC